

אחיקם קשת

גדר חצי איש בקידושין ובעבדות

מאמר זה כולל חקירה בגדר חצי איש, האם הוא חצי בכמות או חצי באיכות. מחקירה זו מסתעפים נפקא מינות בסוגיות התקדשי לחצי וחצי עבד חצי בן חורין.

א. חקירה בגדר חצי איש.

ב. חילוק התוס' והרשב"א בין הסוגיות בזה.

ג. אפשר לתלות בגדר שותפות למ"ד שקידושין הם קניין.

ד. תירוצי תוס' בתמורה נחלקו בזה לגבי בהמה.

ה. תלוי במחלוקת ראשונים לגבי ח"ע וחב"ח, אליבא דהראב"ד.

א. גמרא קידושין ז ע"א אמר רבא התקדשי לי לחצי מקודשת חציך מקודשת לי אינה מקודשת וכו' א"ל מר זוטרא בריה דרב מרי לרבינא וניפשטו לה קידושי בכלה וכו'. ע"כ.

ויש לחקור בגדר חצי איש המקדש, האם הוא חצי בכמות, דהיינו שחצי מגוף האיש מקדש וחציו אינו מקדש, או שהוא חצי באיכות, דהיינו שכל גופו מקדש אך הקידושין שבו חלשים יותר, והם רק חצי מהחוזק של סתם קידושין. וכן יש לחקור בחצי האישה המתקדשת, האם הוא חצי הכמות, ורק חצי גוף האישה תהיה מקודשת, או חצי באיכות, וכל גופה מקודש, אלא שהקידושין שבה יהיו חלשים יותר, וכו"ל.

ובדומה לזה חקרו האחרונים בעוד עניינים: בחצי בבעלות - שותפות וירושה, וכן בחצי בעבדות - חצי עבד וחצי בן חורין, וכדלקמן.

ב. תוס' לקמן ס ע"א ד"ה אפי' מאה תופסין בה הקשו מגמ' דידן להתם, וז"ל: וא"ת אמאי אמרינן הכא דמקודשת והא אמר לעיל בפ"ק האומר לאשה חציך מקודשת לי אינה מקודשת וי"ל דהתם היינו טעמא לפי שאין אשה מתקדשת לחצאין והוא שייר בגוף האשה אבל הכא לא שייר בגוף האשה כלום אלא גומרין כולם ווגירסת הב"ח בהגהותיו גומרין בכלה. עכ"ל.

וברשב"א שם (בד"ה מתיב) ביאר יותר, וז"ל: ואע"ג דאמרינן בפ"ק אשה ולא חצי אשה הכא לאו חצי אשה הוא דכולא מיקדשא ליה אלא חצי קנין הוא וכן דעת רבותינו בעלי התוס' בזו וכו'. עכ"ל.

ומבואר דבחקירה זו חילקו התוס' והרשב"א הנ"ל בין גמ' דידן ז' ע"א לגמ' שם ס ע"א, דגמ' דידן איירי בחצי בכמות ואינה מקודשת, אך התם איירי בחצי באיכות ומקודשת.

אמנם ברשב"א כאן (ז' ע"א סד"ה הכי) ג"כ הביא קושיא זו, אך לא תירצה, וז"ל: וקשיא לי אשמעתין היכי קאמר אתתא לתרי לא חזיא והא ר' יוחנן אמר בפ' האומר אפי' קידושי מאה תופסין בה והכא נמי ה"ק לה אי בעית לאקדושי לאחרני מקודשת וצל"ע. עכ"ל. ומדבריו כאן שנשאר בקושיא, משמע דס"ל דאין חילוק בין הסוגיות, ולא כמו שכתב לקמן ס ע"א וכתוס' שם.

ג. חקרו האחרונים בגדר קידושין אם הוא קניין או איסור. האבנ"מ (ס'י מב ססק"א) כתב שהוא איסור, והפנ"י (הובא באבנ"מ שם) כתב שהוא קניין. וא"כ, אם קידושין הם קניין, א"כ קידושי חצי אישה הם כשותפות בקניין (בין האיש לאישה), ובגדרי שותפות כבר ידועה החקירה בגדרם: האם היא חלוקה בכמות או באיכות. וא"כ, אם קידושין הם קניין, א"כ חקירתנו בגדר קידושי חצי אישה תלויה במחלוקת הזו, האם חצי אישה הוא חצי באיכות, או שהוא חצי בכמות.

ד. איתא בסוגיין (ז' ע"א): א"ל מר זוטרא בריה דרב מרי לרבינא וניפשטו לה קידושי בכולה מי לא תניא האומר רגלה של זו עולה תהא כולה עולה ואפי' למ"ד אין כולה עולה ה"מ היכא דמקדיש דבר שאין הנשמה תלויה בו אבל מקדיש דבר שהנשמה תלויה בו הויא כולה עולה. ע"כ.

ובדימוי בין אבר שהנשמה תלויה בו לבין חצי אישה נראה דנחלקו תירוצי תוס' תמורה וכו' ע"א ד"ה האומר, וז"ל: האומר בהמה זו חציה תמורת עולה הציה תמורת שלמים כולה תיקרב עולה דברי ר"מ וכו' וא"ת היכי קאמר ר"מ כולה תיקרב עולה הא ר"מ כר' יהודה ס"ל בפ' יק' דאם אמר רגלה של זו עולה אין כולה עולה ואי משום דמודה ר' יהודה בדבר שהנשמה תלויה בו וחציה היינו הנשמה תלויה בו היא הא אמר בפ"ק דה"מ תחלת הקדש אבל תמורה לא חיילא אפי' בדבר שהנשמה תלויה בו וכו' וי"ל וכו' א"נ י"ל דכי אמר חציה אפי' ר' יהודה מודה דיש לחלק בין חציה לאבר שהנשמה תלויה בו וכו'. ע"כ. וא"כ נראה דנחלקו בדימוי בין אבר שהנשמה תלויה בו לבין חצי בהמה, שלתירוץ הראשון אין חילוק ביניהם כלל, ולתירוץ הב' חציה עדיף על אבר שהנשמה תלויה בו ולתירוץ הזה צ"ל דהגמ' דידן שדימתה ביניהם התכוונה בדרך ק"ו, דמאחר שמצינו דין פשטה באבר שהנשמה תלויה בו - כ"ש שיהיה פשטה בחצי אישה. ונראה לבאר דיסוד המחלוקת בין התירוצים בתוס' הנ"ל הוא בחקירתנו, דהתירוץ הראשון דמדמה בין חצי בהמה לאבר שהנשמה תלויה בו - סובר דהחצי הוא בכמות, וא"כ אין טעם שחצי בהמה יהיה עדיף על אבר אחד. אך התירוץ הב' סובר דהחצי הוא באיכות, ולכן חצי בהמה עדיפה על אבר שהנשמה תלויה בו, דבחצי בהמה - כולה קדושה, אלא דיש בה רק חצי באיכות, משא"כ באבר א', דלא כל הבהמה קדושה כלל. (ואע"פ שאפשר לחלק

בעניין זה בין חצי בהמה לחצי אישה, אעפ"כ חזינן דהגמ' כאן דימתה ביניהם קצת: "הא לא דמיא אלא להא דא"ר יוחנן בהמה של שני שותפין הקדיש חציה וכו'", אלא דלעניינו אולי יש לחלק בכל אופן).

ה. הרשב"א בסוגיין (ד"ה ה"ק) חולק על הראב"ד בעניין ח"ע וחב"ח, וז"ל: וכתב הראב"ד ז"ל ואיש למעוטי מי שחציו עבד וחציו בן חורין שקדש וכו' ותמהני על דברי הרב ז"ל וכו' ומסתברא דהכי פירושא וכו'. ע"כ. וא"כ אפשר לבאר את מחלוקתם, דהראב"ד מדמה את גדרי חצי איש בקידושין לגדרי ח"ע וחב"ח, והרשב"א מחלק ביניהם.

ואם נכונים הדברים, א"כ לראב"ד חקירתנו תיתלה בחקירה בגדר ח"ע וחב"ח, האם הם חצאים בכמות או באיכות. ומצינו דכבר דיברו גם בזה: הקוה"ע שם (סמ"ז) הביא מחלוקת רש"י ותוס' בזה, וז"ל: ובפירש"י פ' השולח בח"ש וחב"ח שנתקדשה ונשתחררה פקעי קידושיה משום שגר שנתגייר כקטן שנולד דמי. ולכאורה קשה דהא לא נשתנה עכשיו אלא צד העבדות וצד החירות לא נשתנה וצ"ל דס"ל לרש"י דח"ע וחב"ח אינו חצי גוף עבד וחצי גוף ב"ח אלא כל הגוף יש לו דיני עבד ודיני ב"ח ועתה כשנשתחרר לגמרי פקעו ממנו דיני עבד ומשו"ה שיד בו גר שנתגייר וכו'. ובתוס' פ' השולח הקשו בהא דח"ע וחב"ח אסור בח"ש וחב"ח משום דאתי צד עבדות ומשתמש בצד חירות מאי שנא מהא דפרד מותר בפרדה ולא אמרינן אתי צד סוס ומשתמש בצד חמור ותירצו דלעניין כלאיים תרי מיני אסור רחמנא ופרד ופרדה מין אחד הוא ובתשב"ץ ח"ב סי' ד פ' דבריהם דבפרד היא הרכבה מזגית ובח"ע וחב"ח היא הרכבה שכונית וכוונתו דבח"ע וחב"ח הוא חצי גוף עבד וחצי גוף ב"ח וזה שלא כדברי רש"י הנ"ל. עכ"ל.

וכן משמע מהרמב"ן חולין (סוף עט ע"א) שח"ע הוא בכמות, וז' ל' תירוצו על קושיית תוס' הנ"ל: ולא קושייא היא דשאני הולדה (של פרד ופרדה) דמבלבל זרעייהו. עכ"ל. ומשמע ממנו שאינם חצאים בכמות שנפרדים זה מזה.

ולפי"ז בדעת רש"י דס"ל דח"ע וחב"ח הוא חצי באיכות, נצטרך לומר דבאמת דומה לפרד ופרדה, וח"ע וחב"ח יהיה מותר בח"ש וחב"ח. וכן מצינו באמת דעה כזו במאירי גיטין (ומא ע"א ד"ה אמר המאירי), וז"ל: מי שחציו עבד וחציו ב"ח וכו' לישא שפחה אינו יכול מפני צד חירות שבו בת חורין אינו יכול מפני צד עבדות שבו וחציה שפחה וחציה ב"ח אינה מצויה או שמא אף זו אסורה לו דאתי צד עבדות ומשתמש בצד חירות. עכ"ל. ולתירוצו הראשון ("אינה מצויה") משמע שע"פ הדין מותרת, וזה כשיטת רש"י הנ"ל שהוא חצי באיכות, וממילא דומה לפרד ופרדה וכנ"ל.

המחלוקת הזו בגדרי ח"ע וחב"ח תיתלה לכאורה בחקירתנו לגבי קידושין, לשיטת הראב"ד שקישר ביניהם, וכנ"ל.